

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Галича Артема Олександровича **“Жанрові модифікації портретного дискурсу в документалістиці ХХ – початку ХХІ ст.”**, представлену на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності – 10.01.01 – українська література (науковий консультант проф. Бровко О. О.)

Актуальність теми дисертації А. О. Галича **“Жанрові модифікації портретного дискурсу в документалістиці ХХ – початку ХХІ ст.”** не викликає жодних сумнівів і зумовлена поглибленою увагою новітньої літературознавчої науки в Україні й світі до документалістики. Слід наголосити, що саме в цьому напрямі науки про літературу українські вчені не відстають від західноєвропейських дослідників. У цьому зв'язку А. О. Галич слушно згадує імена вітчизняних науковців М. Варикаші, Т. Гажі, О. Галича, І. Клеймьонової, Н. Колошук, М. Коцюбинської, В. Кузьменка, О. Максименко, Г. Маслюченко, О. Медоренко, Б. Мельничука, Л. Оляндер, В. Пустовіт, О. Рарицького, В. Родигіної, І. Савенко, М. Федунь, А. Цяпи, Т. Черкашиної, Л. Якименко, чії праці з'явилися в останні десятиліття. І цей перелік можна продовжити, додавши імена Є. Барана, Т. Бовсунівської, І. Василенко, М. Воронової, І. Гавриш, Г. Грегуль, О. Даниліної, О. Дацюка, Г. Мазохи, І. Ходорківського і багатьох інших, чії праці збагатили українське літературознавство студіями над мемуарною, біографічною та автобіографічною літературою.

Хочу відзначити добре продуману структуру дисертаційної праці Артема Олександровича Галича. Зокрема, заслуговує на увагу короткий, але змістовний вступ, за яким розміщені п'ять розділів: розділ 1. **“Теоретико-методологічні засади вивчення проблем портретування в науковій літературі”**; розділ 2. **“Семіотика та семантика портрета в документальному тексті”**; розділ 3. **“Структура портрета в літературі non fiction”**; розділ 4. **“Специфіка портретування в різних жанрах мемуарної літератури”**; розділ 5. **“Портрет у художній біографії”**.

У розділі 1. відзначу підрозділ 1.2. **“Портрет у літературознавчому дискурсі”**, у якому автор здійснив досить кваліфікований і докладний огляд

наукової літератури з проблем портретування, проаналізувавши праці українських і зарубіжних вчених, визначивши тим самим власне поле для студій з портретування в літературі non fiction. У розділі 2. “Семіотика та семантика портрета в документальному тексті” новаторськими підходами до висвітлення проблеми з точки зору семіотичного вчення виділяється підрозділ 2.1. “Портрет як знак”. Інші підрозділи розкривають семіотичну природу таких деталей портретної характеристики, як погляд, поза, жест, міміка, хода, костюм героя. У розділі 3. “Структура портрета в літературі non fiction” дисертант успішно здійснює класифікацію портретів у документальних текстах. Позитивною відзнакою наукової роботи А. О. Галича є полеміка з авторами існуючих класифікацій. Дисертант аргументовано вказує на недоліки в їхніх працях, зокрема в “Літературознавчій енциклопедії”, працях В. Халізева, Л. Юркіної, слушно доводить правоту власного бачення проблеми. Один із підрозділів він присвячує аналізу оніричного портрета в документалістиці, чим ще жоден український дослідник не займався.

Останні два розділи дисертації А. О. Галича – це конкретний аналіз різножанрових творів мемуарної та біографічної літератури. Так, аналізуючи мемуарні тексти, дисертант обирає такий жанр, як щоденник, об’єктом його студій стали щоденникові записи В. Винниченка (поч. ХХ ст.) і Олесь Гончара (друга пол. ХХ ст.). Здобувач переконливо доводить, що суттєвим моментом у портретах обох авторів є їхній неповторний індивідуальний стиль. Винниченку-мемуаристу притаманні неореалістичні портрети з елементами еротики. Олесь Гончар – наголошує на розкритті внутрішнього світу реальних героїв, філософичності бачення їхньої особистості. У мемуарному романі (В. Сосюра, Ю. Андрухович) портрети реальних героїв також суттєво різняться. В. Сосюра акцентує увагу на родинних портретах членів своєї сім’ї, Ю. Андрухович надає перевагу колективним портретам, індивідуальні портрети в його романі “Таємниця” посідають набагато менше місця, причому одиничні, концентровані поступаються місцем розпорошеним, деконцентрованим.

Аналізуючи в підрозділі 4.3. “Портрет у творах синтетичних жанрових форм” мемуари І. Жиленко “Homo feriens”, А. О. Галич розглядає індивідуальні

портрети українських шістдесятників (А. Горська, І. Дзюба, І. Драч, В. Дрозд, Л. Костенко, І. Світличний, В. Шевчук) через призму власного бачення їх письменницею тоді, у реальному часі, й сьогодні – через певну часову дистанцію, позначену еволюцією світоглядних позицій, набуттям життєвого досвіду, геополітичними змінами в Україні та світі. Дисертант цілком слушно вважає, що “це дозволяє наповнити риси зовнішності зримими емоційними деталями, що передають не лише індивідуальність кожної особистості, а й показують їхню роль в тодішньому літературно-мистецькому житті в добу нетривалої хрущовської відлиги”.

Звертаючись у цьому ж підрозділі до спогадів Ю. Шевельова “Я – мене – мені... (і докруги)”, А. О. Галич відзначає, що кожен документальний портрет героїв його спогадів обов’язково вписується у власну біографію автора, а кожна творчо знайдена деталь портретної характеристики, часто набагато більше варта, ніж розлогий портретний опис.

Цікавим з точки зору специфіки портретування в мемуарних творах є підрозділ 4.4. “Портрет у різножанрових творах одного автора: Р. Іваничук”, де дисертант розглядає особливості відтворення зовнішності й внутрішнього світу реального героя у творах різних жанрових форм відомого українського письменника Р. Іваничука. Досить часто для цього обирається певна значуща портретна деталь, на якій автор спогадів концентрує свою увагу. Ця деталь обов’язково вписується у власну біографію автора.

Окремо слід відзначити аналіз портретування в такому жанрі мемуарної літератури, як літературний портрет, який досить часто відносять до літературної критики як крила публіцистики. Дисертант виходить з того, що літературний портрет є повноцінним жанром мемуарів. Як правило, кожен окремий твір цього жанру містить короткий портрет людини, про яку в ньому йдеться. Дисертант ілюструє це прикладами зі спогадів С. Голованівського, Б. Бойчука.

Важливе місце в дисертації відводиться аналізу портретів, наявних у творах українських письменників, які досі не друкувалися й зберігаються в архівах. Передусім тут слід відзначити щоденники В. Чередниченко і

М. Івченка. Уже саме звернення до архівних матеріалів, безперечно, посилює вартість наукових пошуків дослідника, а його думка про те, що мемуари, які не призначалися до друку, надають “автору можливість висловлюватися, у тому числі і в портретуванні, більш відверто, більш суб’єктивно, більш точно” [с. 311] є слушним спостереженням.

Розділ 5. “Портрет у художній біографії” присвячено конкретному аналізу портретів реальних особистостей у біографічних романах новітніх українських письменників, чиї твори не часто є об’єктом наукових студій. Йдеться передусім про романи В. Шкляра, І. Корсака, Г. Пагутяк, В. Даниленка, що були написані останнім часом. Хочу відзначити творчі знахідки в портретуванні згаданих письменників, які помітив і вдало прокоментував А. О. Галич. Насамперед це стосується портретів подружжя Кулішів у романі І. Корсака “Перстень Ганни Барвінок”, при аналізі яких автор дисертації використовує методологію Р. Барта, що дозволяє відстежити портретні зміни Пантелеймона Куліша та Олександри Білозерської (Ганни Барвінок) протягом всього життя – від юності й до глибокої старості подружжя. Створюючи оніричні портрети в “Перстні Ганни Барвінок”, І. Корсак уперше в літературі non fiction звертається до такої їхньої модифікації, як оніричний портрет одного з головних героїв з анімалістичними рисами.

Автор дисертації відзначає новаторські підходи Г. Пагутяк у відтворенні портретних характеристик героїв роману “Магнат”. Портрет головного персонажа Яна Щасного Гербурта, про соціальний статус якого йдеться вже в назві твору, наявний тільки в експозиції роману. Далі він розкривається через рецепцію вигаданого персонажа Северина Никловського, якого письменниця робить двійником реального героя, що чотири місяці, до самого похорону магната, заміщав Гербурта у ролі парсуни, тобто людини, що носила його вбрання, була зовні схожою на покійника.

А. О. Галич слушно відзначає, що розгорнутий портрет у великих жанрах біографічної літератури майже завжди є деконцентрованим. Письменник з окремих штрихів крок за кроком відтворює зовнішній вигляд і внутрішній світ героїв. Так будується роман В. Даниленка “Капелюх Сікорського. Портрети

героїв цього твору Кароліни Гулій та Ігоря Сікорського, на погляд А. О. Галича, “виконуючи свою провідну естетичну функцію – створення образів вигаданого та реального персонажів шляхом змалювання їхньої зовнішності й заглиблення у внутрішній світ, акумулюють у собі багатозначність, прямуючи шляхом розширення від ідеографічного до символічного функціонування образів” [с. 403].

До позитивних характеристик вивчення портретування в опонованій дисертації слід віднести залучення імагологічного підходу. Для цього дисертант обирає роман польського письменника Є. Єнджеєвича “Українські ночі або Родовід генія...”, у якому простежує еволюцію зовнішності й внутрішнього світу Тараса Шевченка очима представника сусіднього народу, чия історія не раз пересікалася з історією українського народу.

Звичайно, що дисертація А. О. Галича не позбавлена окремих недоліків, дискусійних місць, зокрема:

1. Можна посперечатися стосовно віднесення мемуарів і художньої біографії до метажанрових структур.

2. Відзначаючи те, що дисертанту вдалося через дослідження творчого процесу портретування в документалістиці відтворити колоритний збірний образ шістдесятництва як руху боротьби за демократизацію суспільства й тим самим акцентувати на його внеску в історію української літератури, слід зауважити, що дисертант частіше звертається до книги спогадів про В. Підпалого, аніж спогадів, скажімо, про В. Стуса чи І. Світличного.

3. У тексті дисертації зустрічаються повтори окремих прикладів-ілюстрацій, дібраних з документальних творів.

4. Указуючи на наукову доцільність підрозділу 2.1. “Портрет як знак” та його новаторство в докладанні теорії семіотики до потрактування портретування як креативного й глибоко індивідуалізованого процесу, слід указати на те, що в усіх наступних підрозділах і розділах бракує конкретних прикладів моделювання знакової природи портретних деталей, що увиразнило б унікальність портретування як творчості.

Проте не можна не відзначити, що А. О. Галич вперше в українській науці про літературу звів до чіткої й зрозумілої системи особливості портретування в мемуарах і художній біографії, осмислив специфіку портретування в різних їхніх жанрах, простежив складники портретних характеристик, визначив домінантні підходи до створення портретів. Дисертанту вдалося удосконалити системну класифікацію портретів у українській документалістиці, уточнити структуру, семіотику й семантику портрета в різних її жанрах, виділити жанрові портретні модифікації. Йому належить формулювання низки теоретичних понять, пов'язаних з портретуванням. Позитивним моментом є також залучення до аналізу маловідомих архівних матеріалів, а також нових документальних творів, що досі не стали об'єктом вивчення літературознавцями нашого часу.

Дисертація Артема Олександровича Галича пройшла значну апробацію на низці наукових конференцій різного рангу в Україні (Київ, Одеса, Запоріжжя, Рівне, Луганськ, Острог, Старобільськ) й за кордоном (Німеччина, Білорусь, Китай), що вилилося в 38 наукових праць, серед них – монографія, достатня кількість статей у фахових і закордонних виданнях.

Висновки та основні положення наукової праці А. О. Галича є корисними при викладанні низки історико- та теоретико-літературних курсів у вищій школі. Вони можуть згодитися науковцям, учителям, студентам.

У цілому ж, як опонент, можу зробити висновок: дисертація А. О. Галича “Жанрові модифікації портретного дискурсу в документалістиці ХХ – початку ХХІ ст.” відповідає нормативним вимогам, до праць подібного типу.

Тема дослідження є актуальною, наукові положення, висунуті на захист, є достатньо обґрунтованими, висновки логічними й добре аргументованими. Публікації досить повно передають зміст дисертації. В авторефераті розкрито основний зміст наукової праці здобувача.

Вважаю, що Артем Олександрович Галич є автором оригінального літературознавчого дослідження, виконаного цілком самостійно.

Дисертація, автореферат і публікації відповідають вимогам п.п. 9-10, 12-13 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою

Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року, № 656), отже, Галич Артем Олександрович заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент:
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри філології
та видавничої справи Кременчуцького
національного університету
імені Михайла Остроградського

К. Л. Сізова

28 вересня 2017 року

підпис <i>Сізової К.Л.</i>
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар <i>Т.Ф.Козловська</i>